ment, waarin Datheen Marnix verre overtreft. Want wel is zijn verhaspelen van de taal en zijn gebruik van stoplappen ondraaglijk, maar met dat al klinkt toch in Datheen veel meer na *van den zangerigen toon der Middeneeuwsche poëzie*, dan in Marnix' meer classieke vormen. Het *zachte, zoete* en *teedere* der toen wegstervende poëzie *zong* in Datheens berijming na.

Bij Marnix daarentegen ontbreekt het poëtisch element bijna geheel. Hij gaf letterlijk niets dan een *berijming*, terwijl Datheen in zijn overzetting *zong*.

Zoo meen ik dus mijn oordeel te mogen handhaven, dat juist de tegenstelling: *Datheen zong, Marnix rijmde*, scherp en niet onjuist beider Psalmbundel karakteriseert.

En dat ik nu reeds in 1864, zij het ook op minder juiste wijze, soortgelijke tegenstelling op het oog had, dit blijkt duidelijk, uit wat ik op bladz. 804 schreef, maar wat *niet* door U wierd aangehaald:

»In taal en spelling, door melodieën en gebeden, *in geest en bezieling vooral*, den waarborg der zegepraal in zich dragende, trad dus Datheen met zijne berijming naast dievan Utenhove op, en de kerkelijke sanctie sinds 1668 haar door menige Synode geschonken, was slechts *uiting en gevolg*, en geenszins oorzaak van den ongeloofelijken opgang, dien dit psalmboek van stonden aan bij ons Christenvolk maakte.

»Toch waagde Marnix van St.-Aldegonde het in 1588, eene lans met zoo geduchten tegenstander te breken, en in één opzicht trad hij werkelijk met beslist overwicht in het krijt, — *hij kende Hebreeuwsch*, en als berijming uit het oorspronkelijke komt dus aan zijn psalmbundel stellig de eerste plaats toe. Bovendien erkende Datheen zelf, dat zijne berijming hem te midden van overstelpende ambtsbezigheden in overgrooten haast als een »ontijdige geboorte" was afgeperst. Marnix daarentegen had vlijt noch tijd gespaard, om in elk opzicht aan zijne psalmen den vollen eisch te geven, en zoo exegetisch als linguistisch de feilen zijner voorgangers te verbeteren. Toch was zijn duidelijk uitgesproken toeleg, om Datheen te verdringen, te zeer eene miskenning van den volksgeest en van die taaie gehechtheid, waarmeê het volk een eenmaal gejikt godsdienstig gebruik vasthoudt, dan dat het had kunnen gelukken. Trots de ongeloofelijke inspanning, die Marnix zich zelf getroost had, en de krachtige ondersteuning, die hij in staatkundige en geletterde kringen vond, bleef het volk hem verwerpen. Wat vroeg dat volk ook, of een enkel vers min juist het oorspronkelijke weêrgaf, of een slepend stopwoord wat sleurig achteraan kwam hinken, of niet elke taalvorm op onbeemette zuiverheid bogen kon! — Het was immers *hun* psalmboek, dat boek dat zij met doodsangst soms voor het bespiedend oog verborgen hadden, dat hen gesterkt had in de ure des gevaars, en van welks bladen zij iets van Gods geest hadden opgevangen, — en dát boek wilde men hun rooven, op dát heilig boek was het gemunt! Inderdaad de predikanten waren slechts tolken van den volksgeest, toen zij als een eenig man riepen: „dat nooit!" Alleen om die omstandigheden dus en voor het minst niet om haar innerlijk gehalte lag Marnix' berijming zoover bij die van Datheen achter. Op zich zelve beschouwd was zijne berijming zelfs eene groote schrede vooruit, al moet het zijn tegenstander worden toegegeven, dat bij Marnix de Bijbelsche kleur wel wat veel verwaterd was."

Mag ik, U dankzeggende voor de mij ingeruimde plaats in uwe kolommen, er de opmerking bijvoegen, dat ik uit deze anti-critiek allerminst wil hebben afgeleid, als hadde ik niets redelijks noch afdoends te antwoorden op veel, dat in Uwe kolommen zoo nu en dan te mijnen laste wordt opgenomen; maar mijn tijd is nu eenmaal te bezet, en er wordt zoo rusteloos van alle kanten tegen mij geschreven, dat mij wel niet anders, dan het aan te hooren en stille te zijn, rest.

Dr. A. Kuyper.

Amsterdam, 4 Juni 1887.

Mogen we de *Nieuwe Sprokkelaar* verzoeken, van deze tegenspraak acte te willen geven bij haar lezers?

In een grensblaadje genaamd *de Grensbode* no. 107, schreef Ds. H. Beuker:

»De latere gedragslijn van onze doleerende broederen, vooral van Dr. K. jegens onze kerk, maakt de verhouding tusschen hen en ons niet gunstiger. Dr. K. is een man die veel goed en ook veel kwaad kan stichten. Gij moet hem lief hebben of haten, een van twee. Tusschen beide staan kunt ge bij hem moeielijk. De booze wereld zegt, dat hij zijn best doet om de Calvijn der 19de eeuw te worden. Ik heb echter van hem nog gunstiger gedachten, hoewel ik veel van wat hij doet moet afkeuren. Hetgeen ons vooral wantrouwen inboezemt is: *a*. Dat zijlieden niet zuiver gereformeerd, maar min of meer independentisch zijn in zake de kerkregeering, waardoor een kerkeraad wel een advies van een classis of van een Synodale Vergadering der kerk mag aannemen als hij dat wil, maar overigens geheel onafhankelijk op zich zelven staat. Gij gevoelt dat daardoor de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke gemeente in stede van gewaarborgd te zijn, juist groot gevaar loopt. *b*. Dat men met zijn geroep: »wij scheiden ons niet af!" werkelijk lid van de valsche kerk zou willen blijven. Als de Synodale kerkbesturen het bandje niet doorknipten en hen van ambt en lidmaatschap ontzett'en, en ze dus feitelijk afscheidden, dan zouden velen lid willen blijven en van de Hervormde Synodale en van de doleerende gereformeerde gemeente"

Het doet ons wel eenigszins leed, dat onze vriend en broeder Beuker zich op zulk een wijs, buiten de grenzen, uitlaat over onzen persoon; maar toch, dit dragen we met lijdzaamheid.

Als hij echter de Doleerenden buitenaf beschuldigen gaat, dat zij independentistisch te werk gaan, veroorlove hij ons, hem hierop bescheidenlijk te antwoorden.

In zijn schrijven toch komen twee onjuistheden voor, die hij wel zoo goed zal willen zijn te rectificeeren.

Vooreerst toch zegt hij, dat, zoo de Synodale Besturen ons niet afzett'en, wij alsdan leden van de *Hervormde Synodale* gemeente zouden willen blijven.

Dit nu is *niet* zoo. Telkens is door ons uitgesproken, en het wordt hier nogmaals ten overvloede herhaald, dat wij noch met de Haagsche Synode, noch met haar onderhebbende Besturen, noch met haar Kader, iets hoegenaamd meer uitstaande hebben, noch wenschen te hebben, en dat onze Kerkeraden, in de plaats der Synodale Kerkeraden tredend, niet een nieuwe gemeente naast een Synodale gemeente stichten, maar Kerkeraad over die zelfde gemeente willen zijn, waarover dusver een Synodale Kerkeraad regeerde.

Nu staat het natuurlijk aan Ds. Beuker vrij, om dit standpunt af te keuren; vrij ook om te zeggen: »het is een illusie!"; vrij zelfs om ons toe te roepen, dat we ons door schijn bedriegen laten; maar wat hem niet vrij staat, is, ons toe te dichten, dat wij iets *willen* zouden, wat lijnrecht tegen onzen verklaarden wil en uitgesproken *bedoeling* ingaat.

Ten tweede dicht hij ons de overtuiging toe, dat onze kerken wel een advies van een Classis of Synode zouden mogen aannemen, zoo zij dit willen, maar overigens geheel onafhankelijk op zichzelve zouden staan.

Ook dit is *niet* zoo.

Telkens is het *tegendeel* door ons uitgesproken.

Wat Ds. Beuker ons hier in den mond legt, is steeds door ons bestreden.

Alle onze handelingen dienen er protest tegen in.

Wij erkennen en beljden, dat de kerken naar goddelijk recht geroepen, verplicht en gehouden zijn, om in zake de Belijdenis en Kerkregeering (middelmatige dingen uitgenomen) saam te vergaderen; saam op die vergaderingen te besluiten; en, in zooverre deze besluiten den Woorde Gods en onze Kerkenordening conform zijn, zich dienovereenkomstig te gedragen.

Zoo altijd, dat de macht van deze vergaderingen niet in de personen ligt noch ook uit eenig reglement vloeit; maar voortvloeit uit de credentialen en instructiën der Gedeputeerden.

De bovenafgedrukte credentiaal kan Ds. Beuker doen zien, dat zoo onze vaderen er ook over dachten.

Mogen we Ds. Beuker vriendelijk uitnoodigen bij de Bentheimsche broederen deze onze tegenspraak bekend te maken?

Kuyper.

Eene Hierarchie.

VII.

Als onder lieden van lagere beschaving, de een den ander een verwijt toevoegt, en hem b.v. de lieflijkheid toeduwt: *„Jij bent een gemeenert!"* dan is het bijna vaste gewoonte, dat de ander hem den zet teruggeeft met te zeggen: »*Nou, en jij dan!*"

Een antwoord, ongeveer in dien trant, ligt dan op de spitse der tong klaar.

Onder lieden van edeler ontwikkeling daarentegen, vooral onder mannen van wetenschappelijke vorming, meed men dusver zulk een bierkaai-argument, wijl men op eenigszins min beneveld standpunt inzag, hoe *nietszeggend* het is en hoe het onder omstandigheden zelfs *compromitteerend* worden kan.

Ten hoogste heeft het ons daarom bevreemd, uit onderscheidene deelen des lands te vernemen, hoe door tal van Synodale dominees op de aanklacht onzerzijds: „Uw kerkorde is Hierarchisch", in allerlei gesprek en op allerlei samenkomst schier dit eenige tot bescheid is gegeven: „Vóór 1816 was het bij u, Gereformeerden, eveneens!"

Immers redeneert men eenigszins ordelijk, dan springt het in 't oog, dat het er niets toe doet, of men ook vroeger misschien verkeerd *liep*, en dat de eenige vraag wier beantwoording hout kan snijden deze is: »Is eene Hierarchie voor Christus' kerk verkeerd? En bijaldien ja, valt het er op nahouden van Hoogere Besturen, gelijk de Synodale Organisatie van 1816 dit doet, al dan niet onder dit Hierarchisch brandmerk?"

Nu schijnt, en dit is reeds iets, over de eerste vraag nog geen verschil van gevoelen te zijn gerezen; en nog altoos stemt men tamelijk algemeen toe, dat het woord *Hierarchisch* in de kerk van Jezus Christus geen ijk, maar een brandmerk *is*. Althans voorzoover ons bekend wierd, is er nog geen enkele stem opgegaan om de Hierarchie te verdedigen.

Het eenige zwakke verschijnsel, dat hiervan viel te bespeuren, was een malloterig beroep op wat te Dordrecht in 1618/19 gebeurd is.

Daar is namelijk ook *een bisschop* verschenen; en dat nog wel op uitnoodiging; zoodat men hem ook toeliet en inhaalde en met onderscheiding bejegende en naar zijn adviezen geluisterd heeft.

„Zoo ziet ge dus wel, leidde nu een enkel min snugger redekavelaar hieruit af, zoo ziet ge dus wel, dat onze vaderen volstrekt niet principieel *tegen* de Hierarchie waren, en aan een vrijzinniger vorm van Kerkregeering slechts *voorkeur* gaven!"

Schier is het te veel eer, zoo men hierop nog antwoordt; maar aangezien niet ieder zoo van nabij bekend is met de bijzonderheden van wat te Dordrecht voorviel, kan het toch zijn nut hebben, met een enkel woord te zeggen, wat hiervan aan is.

En dan komt dit kortelijk hierop neer: 1°. dat te Dordrecht volstrekt geen afgevaardigde van de Hierarchisch bestuurde Kerk van Engeland is toegelaten, en dat deze Engelsche bisschop te Dordt volstrekt niet in zijn qualiteit van bisschoppelijk Kerkbestuurder zitting nam; 2°. dat deze bisschop er uitsluitend verscheen als *Theoloog*, niet door zijn kerk, maar door *den koning van Engeland* gezonden; en 3°. dat de uitnoodiging om eenige vermaarde Theologen te zenden, door onze Hoog-Mogenden volstrekt niet aan den Aartsbisschop van Kantelberg, als hoofd der Engelsche Hierarchie, maar aan den Souverein van het Engelsche volk door onze Staten was gezonden.

Men heeft zich dan ook wel gewacht, om met dezen bisschop over zaken van *Kerkregeering* te handelen, en zelfs, toen men toekwam aan die artikelen der Geloofsbelijdenis die van de Kerkregeering handelen, deze laten rusten totdat hij was vertrokken.

Al wat onbeholpenheid uit de presentie van dezen Engelschen bisschop heeft pogen af te leiden, is derhalve van nul en geener waarde; en we kunnen zonder verwijl tot ernstiger tegenspraak overgaan.

Of zullen we ons nog ophouden bij argumenten als de *Haarlemsche* Kerkeraad of Ds. Hattink onlangs in de *N. Zwolsche Courant* ten beste gaf?

Ons dunkt dit mag niet!

Verbeeld u toch, die Haarlemsche Kerkeraad schreef aan de Doleerenden aldaar, dat niet het bedrijf der Synodale Organisatie dezen Hierarchischen trek vertoonde, maar dat de echte Hierarchie bij de Haarlemsche Doleerenden school, want dat zóó tot zijn Kerkeraad te spreken, en het zóó voor de Reformatie te durven opnemen, dat dát nu eens eerst recht de echte Hierarchie met vlag en wimpel was.

Doe nu tegenover zulk een ijdel geklap eens iets anders dan uw schouders ophalen!

En weet ge wat in de *N. Zwolsche Courant* stond? Het was haast nog fraaier!

Daar toch kon men lezen, hoe de Doleerenden ingingen tegen den Heere, doordien ze opstonden tegen een Synodale Organisatie, ons bij Koninklijk Besluit opgelegd door een koning, die *„bij de gratie Gods"* regeerde!

Nu kan het aan Ds. Hattink niet wel onbekend zijn, dat ook de koningen van Frankrijk, die bij Koninklijk Besluit den Barthelomeüs-moord, en den krijg tegen den Hugenoten en de herroeping van het Edict van Nantes gelastten, ook koningen waren, regeerende *bij de gratie Gods*.

Niet onbekend, dat ook de vorsten van Savoye, die bij Vorstelijk Besluit zoo schriklijk tegen de Waldenzen gewoed hebben, ook vorsten waren die hun kroon van Savoye droegen, eenigelijk *bij de gratie Gods*.

Ja, evenmin onbekend, dat voor drie eeuwen de hertog van Alva en de Vargas evenzeer bij Koninklijk Besluit hun last tot uitmoording van de Protestanten hier te lande ontvingen, en dat ook dit Koninklijk Besluit genomen was door een vorst die als graaf over Holland regeerde, eveneens *bij de gratie Gods*.

Ds. Hattink zal ons dus moeten toestemmen, dat dit zijn zonderling beroep óf *niets* zegt, óf wel, en dat zou schriklijk zijn, dat hij hiermeê dan ook al de bovengenoemde gruwelen voor zijn rekening neemt als wettige bemoeiing van 's lands Overheid met de zake van Christus' kerk.

Doch genoeg hiervan, en waartoe langer stil gestaan bij soortgelijk ondoordacht gekeuvel!

Als uitgangspunt voor dit deel van het debat mag dan aangenomen, dat men eenstemmig is in de uitsprake, *om alle Hierarchie in Christus' kerk te veroordeelen*.

Doch nu spreekt het dan ook vanzelf, dat de tegenpartij, om zich van blaam te zuiveren, geen ander wapen ter verdediging mág aangrijpen, dan de levering van het bewijs, dat de Synodale Organisatie van 1816 *geen* Hierarchie is.

Zij had derhalve, toen Prof. Rutgers zijn Congres-referaat in het licht zond, waarin hij eerst het begrip van *Hierarchie* vaststelde, en voorts aantoonde, dat dit begrip volkomen paste op de Organisatie van 1816, terstond moeten aantoonen, óf wel, dat zijn definitie van het wezen der Hierarchie feil ging, óf wel dat de aldaar vastgestelde definitie op de Synodale Organisatie van 1816 *niet* toepasselijk was.

En ook, toen de *Heraut* eenige maanden daarna het debat nogmaals opnam, en nu in breede trekken en meer populairen vorm, dan het Congres gedoogde, nogmaals gelijk betoog leverde, lag de tegenpartij onder de verplichting om óf aan te toonen dat de *Heraut* iets voor Hierarchie uitgaf wat zulks *niet* was, óf wel haar Organisatie van de verdenking, als viel ze onder deze definitie, moeten zuiveren.

Hiervan intusschen onthield ze zich.

Ze ontleedde noch het begrip van *Hierarchie*, noch ook toetste ze het karakter harer Organisatie aan de wezenstrekken van deze Hierarchie; doch maakte er zich veel goedkooper van af, door ons óf eenige smaadwoorden tot bescheid te geven, óf wel zich te dekken met sommige practijken van de kerkmannen der vorige eeuw.

En dit nu is een wijze van verdediging, die geen oogenblik den toets kan doorstaan.

Wel, dit stemmen we toe, had men aldus kunnen redeneeren: „Gij geeft toe, dat de Kerkenordening uit den jare 1619 *niet* Hierarchisch was. Indien ik nu aantoon, dat mijn Organisatie met die Kerkenordening van 1619 overeenstemt, dwing ik u om toe te geven, dat ook mijn huidige Organisatie niet onder de verdenking van Hierarchie vallen kan!"

Ook dit ware nog wel geen wetenschappelijke verdediging geweest, maar dan toch een debat-pleidooi *ad hominem*; waarop wij hadden moeten zwijgen.

Doch zie, voor dit ondenkbaar betoog wachtte men zich wel.

Daar waagde men zich niet aan.

En in steê hiervan zocht men een afleider te vinden in een beroep op onderscheidene Hierarchische inkruipselen, die vooral in de vorige eeuw hier en daar, *in weerwil* van de Dordsche Kerkenordening en in flagranten *strijd* met haar geest en letter op ons kerkelijk erf waren ingeslopen. En omdat in kleinere steden en dorpen niet altoos de mannen bij de hand zijn, die op zulk een diefachtig betoog het licht der historie kunnen laten vallen, heeft men dan bij de eenvoudige schare licht gewonnen spel.

Men wete namelijk dat de Dominees-zonde heusch niet pas met de Organisatie van 1816 in de wereld is gekomen.

Och, die zonde is zoo oud, als er ooit in Christus' kerk voorgangers zijn geweest. En opdat geen leek hierbij zich vleie in zijn voortreffelijkheid, om den steen op zijn Dominee te werpen, als ware deze zooveel boozer van hart dan hij, leek, is, zij er bijgevoegd, dat ook de Dominees-zonde in het booze menschenhart als zoodanig ligt, en dat er geen zondaar uit vrouwen geboren is, of hij draagt de kiem van diezelfde zonde in zich.

Het is de zonde van hoogmoed en heerschzucht, die in de Dominees-zonde slechts haar *ambtelijken* vorm aanneemt, hoewel ze, op eenigszins andere wijze, evenzoo uitkomt bij den man der wetenschap, bij den arts aan uw ziekbed, bij den jurist tegenover zijn cliënt.

Wie iets meer weet en hooger positie heeft dan de groote menigte, staat altoos bloot aan de verleiding, om hieraan het recht te ontleenen, om anderen naar zijn pijpen te laten dansen.

En dat deze algemeene menschelijke zonde bij den Dominee nu zulk een dubbel hatelijk karakter aanneemt, is alleen omdat op het heilig gebied dit misbruiken van zijn invloed zooveel gemakkelijker gaat, en men meestal te doen heeft met een schare die tot verweer nog minder bekwaam is.

We denken er dus niet aan, om de Dominees zelfs in de beste dagen onzer vaderen van de booze neiging tot deze zelfde zonde vrij te spreken. De kiem voor die zonde droeg Gomarus evengoed in zich als Arminius, Voetius zoowel als Episcopius, en nooit anders is het hart van een Dominee voor ontkieming van deze zonde bewaard *dan door genade*.

Juist echter omdat onze vaderen zich hiervan ten volle bewust waren, en het gevaar inzagen, dat deze zonde, die heel Rome bedierf, ook bij hen weer zou kunnen opkomen, hebben ze in hun Kerkenordening juist maatregelen genomen, om het uitbreken van deze zonde zooveel mogelijk *te keeren*.

En hierin nu staat de Kerkenorde van 1619 lijnrecht *tegen* de Organisatie van 1816, in haar *heiliger* karakter over, dat *beide* kerkinrichtingen bestemd zijn voor Dominees die de kiem der Hierarchische zonde in hun hart droegen, maar dat de Kerkenorde van 1619 al het mogelijke deed, *om de ontkieming van deze zonde der hoovaardij te keer te gaan*, terwijl omgekeerd de Organisatie van 1816 er geheel op is aangelegd, *om deze booze kiem in het Dominees-hart welig te doen opschieten*.

De *natuurlijke* mensch in élken Dominee, d. i. zijn vleesch, voelt zich daarom machtig *aangetrokken* door de Organisatie van 1816 en *afgestooten* door de Kerkenordening van 1619.

Doch het kind Gods in élken Dominee weet ook dat de Kerkenordening van 1619 *beter* voor hem is, ook al bezwijkt hij in zwakheid voor de verlokking der Synodale Organisatie.

Ware nu ooit eenige kerkenordening in staat, om in volstrekten zin deze booze zonde te onder te houden, dan zou zeer zeker onder de vigeerende Kerkenordening van 1619 alle Hierarchische zonde in het Domineeshart tot op 1816 gesmoord zijn.

Nu dit echter niet kan, en een Kerkenordening wel instrument in 's Heeren hand kan zijn om het kwaad te keeren, maar nooit de taak over kan nemen, die alleen *aan zijn genade* is voorbehouden, — zoo is het komen te gebeuren, dat ook onder de Kerkenordening van 1619 meermalen en op allerlei wijze de Hierarchische Dominees-zonde uitbrak.

Vandaar allerlei schikkingen ook van vroeger, die metterdaad naar de Hiearchie heenleidden.

En het is nu op deze *misbruiken* en *misstanden*, op deze vleeschelijke *zwakheden* en *zondige* insluipselen, dat de voorstanders der Synodale Organisatie gedoemd zijn zich te beroepen.

Jammerlijk!

Voorgangers in Christus' kerk die verschooning voor eigen zonde zoeken in de droeve uitbottingen der zonde bij een reeds ten grave gedaald geslacht.

Kuyper.

Binnenland.

Verslag van de Zevende Jaarvergadering der Vereeniging voor Hooger Onderwijs te Middelburg, gehouden 15 en 16 Juni 1887.

I.

DE URE DES GEBEDS.

De Vrije Universiteit is en blijft de stichting, die het Gereformeerde volk liefheeft met al de liefde van zijn hart; waarvoor het willig zijn offers biedt en zijn gebeden opzendt naar den troon der genade.

Waar de vereeniging dan ook hare vrienden ter jaarvergadering roept, telken reize komen zij in grooten getale, vol opgewektheid en vroolijken moed, en nog nooit keerden zij teleurgesteld huiswaarts.

Integendeel! altijd gaven die dagen nieuwe bezieling, hooger moed, goede hope voor de toekomst.

Ook dit jaar was het program wederom veelbelovend en met hoog gespannen verwachtingen begaven de Gereformeerden in den lande zich op reis naar het schoone eiland Walcheren.

Nog altijd moesten tot nu toe de Zeeuwen het voorrecht derven de V. U. op hunne eilanden te zien vergaderen. Hun land lag voor de vele vrienden uit het Noorden zoo ongelegen en .... blijkens het jaarverslag schenen vele hunner dorpen zoo onverschillig voor de Gereformeerde beweging.

De oude liefde der Zeeuwen voor de beproefde leer *scheen* verstorven. Terecht zeggen wij: »*scheen*" verstorven. Want ze hebben zich thans reeds door hun warme belangstelling op die verdenking gewroken.

Middelburg zij de plaats, waar we dit jaar vergaderen, dus besloten heeren Directeuren. De stad, waar eens de bezielende prediking van Datheen en Carparus van den Heere gehoord werd; waar de Gereformeerde kerken in Synode bijeenkwamen; waar Gomarus en Walaeus hunne collegiën gaven aan de doorluchtige scholen, opende ook nu met vreugde voor ons hare poorten.

En houdt ook thans de epigoon van den Arminiaan de geesteskinderen van Calvijn buiten het kerkgebouw, in de welbekende »Schuttershof" vonden de Gereformeerden een goede plaatse van samenkomst en verbeidde de saamgestroomde schare met ongeduld het oogenblik, waarop de redenaar, Dr. Kuyper, zou optreden.

»*Tweeërlei* vaderland" was het woord, dat de hoogleeraar ter kenschetsing zijner redevoering koos.

Ziehier wat we in hoofdzaak te hooren kregen:

Ofschoon, zegt de Redenaar, thans niet optredend als Bedienaar van het Woord, wensch ik toch de bezieling voor mijne toespraak te ontleenen aan een Schriftwoord, n. l. aan Hebr. XI: 7—16.

In den naam des Heeren bijeengekomen, zijn wij hier niet alleen als zonen van Nederland, maar wenkt ons ook de eere, kinderen des Koninkrijks te zijn, te hebben tweeërlei vaderland; te leven als tweeërlei volk; en dat onder tweeërlei koning; te hebben een aardschen vader en onzen Vader in den hemelen; een eerste geboorte en een tweede geboorte; een eigen thuis en een eeuwig Vaderhuis. Na het Paradijs is er tusschen de roeping, die dit tweeërlei vaderland meêbrengt, botsing en strijd; nu voor 't aardsche vaderland een vergeten van het hemelsche; dan een dweepziek droomen van een hooger vaderland dat de plichten, die het aardsche van ons eischt, verwaarloost. Aan die tweespalt dankt de V. U. haar bestaan; daarom wijs ik u op dat tweeërlei vaderland, als: Beide door Gods genade geschonken; door onze schuld in botsing gekomen; bij die botsing beide naar Gods Woord te waardeeren.

I. *Beide door Gods genade geschonken.*

Ook 't bezit van 't aardsche vaderland een geschenk van loutere genade; d. i. van de gemeene genade. Bij Babels torenbouw ontvingen we, tegen onzen wil, deze gifte der gemeene genade en daarmede dien schat van zedelijke krachten, n. l. geestdrift voor het vaderland, heldenmoed, onderlinge verknochtheid van den landaard. Juist om dien goddelijken oorsprong is bij elk volk de vaderlandsliefde heilig, en landverraad een helsche gruwel. Niet aan onze verdorven natuur danken wij het vuur in onze borst voor Vorst en vaderland, maar aan Gods genade. De mensch, integendeel, wil die genadegifte weêr verderven.

Geen vrije natiën, maar één toren als eertijds Babel, dat roepen de wereldrijken bij Daniel in de dierengestalten. Op 't graf der natiën één rijk van geweld, zegt Cyrus, Alexander, Caesar en Napoleon; geen vaderlander, maar wereldburger is de woeste zang der Fransche revolutie. Sociaal-Democraat, Nihilist en de cynische spotter met de vaderlandsliefde, wat willen ze anders dan een internationaal mengelmoes van alle nationaliteiten? Zoo blijkt ons dus, dat God in zijne genade ons het vaderland schenkt en dat Hij door zijnen Geest de liefde voor 't vaderland in ons brandende houdt.

Toch was er in Godes hand nog meerder genade. Genade, die een beter vaderland toebereidt. Genade voor wie door ontferming tot God leerden roepen: »Abba, lieve Vader!" Voor die een *hemelsch* Vaderhuis, waar de bijzondere genade blinkt; een vaderland, waar de volmaakt rechtvaardigen binnengaan, waar blijken zal, dat ook de ordinantie van 't aardsche vaderland den Raad Gods gediend heeft, als de engelen de vrucht van de trouw en den heldenmoed en de lijdzaamheid der heiligen zullen indragen.

II. *Door onze schuld in botsing.*

Naar Gods bedoelen dus het aardsche en het hemelsche vaderland in de schoonste harmonie. Door den mensch, helaas! deze orde verstoord en nu uit het kostelijk erfs van het aardsche vaderland wapenen gesmeed tegen het hemelsche. Dit goddelooze streven duidt de Schrift aan met den naam »wereld." Niet het vaderland, maar de wereld ligt in het Booze (1 Joh. 5: 19). Doel van het verlossingswerk is niet, om ons uit ons vaderland te trekken, maar uit de tegenwoordige booze wereld (Gal. 1: 4).

Bestemd om te dienen tot een bolwerk tegen die wereld leert de historie, hoe door des menschen schuld het aardsche vaderland in den stroom der wereld meê afdreef.

Evengelijk Gods ordinantie was: »met het lichaam tegen het van Hem gevlockte vleesch", maar de mensch dien zegen in een vloek omzet, door vleesch en lichaam te vereenzelvigen, zoo ook wordt door de menschelijke boosheid het aardsche vaderland misbruikt, om den geest der wereld te doen zegevieren.

In naam van het vaderlandsche belang woedt Frankrijks koning tegen den Hugenoot en de Alva's tegen onzen eigen landzaat. Maar ook, al wierd dit uiterste gemeden, niet minder werkt diezelfde zonde overal, waar het vaderland met al zijne instellingen van wet en rechtspraak, wetenschap en kunst, cijns en tribuut niet bloeit tot Gods eere; waar naar Locke's woord, de godsvrucht slechts dienst doet »ter uitwinning van rijkspolitie"; waar men de Staatsmacht als het hoogste vereert.

Dan noemt de keizer van Rome zich Divus; dan wordt in onze dagen alle menschelijke zelfstandigheid aan het belang van den Staat ten offer gebracht; dan heeft men telkens het dilemma: Bukken voor den hoogen God of voor de wet van Staat. En voor die keuze gesteld, ziet ge de zonen van hetzelfde vaderland in drie groepen uiteengaan.

Hier de vereerders van den almogenden Staat, die geen *hooger* en *beter* vaderland meer kennen.

Daar, de mannen en vrouwen, die door geen foltering noch martelisatie werden afgehouden om, met brandende liefde voor hun *aardsche* vaderland, toch van hun hope op een beter vaderland te getuigen.

En daartusschen, de Gallio's, de Gamaliels, de Erasmussen, half het aardsche, half het beter vaderland.

En nu, bij den feilen strijd tusschen die drie blijve ons dit altijd diep in het harte gegrift: »De oorzaak, waardoor de booze geest bij ons zoo machtig kon worden, moet bovenal bij ons gezocht, die na ons jubelen van het beter vaderland, toch weêr wereldgelijkvormig werden.

III. *Bij die botsing beide naar Gods Woord te waardeeren.*